

Розділ 3

МІЖНАРОДНІ КРОС-КУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

UDK 159.9.072.43

Lidiya Oryshchyn

МŁОДЗИ ПОЛАЦЫ І УКРАЇНЦЫ WOBEC SPOŁECZEŃSTWA RYZYKA

Tematem niniejszego artykułu jest charakterystyka porównawcza młodych dorosłych Polaków i Ukraińców w społeczeństwie ryzyka, czyli porównanie wyobrażeń i planów dotyczących własnej przyszłości wkraczających w dorosłość z dwóch krajów. Wyniki badań świadczą, że osoby badane z Ukrainy (studiujące i pracujące) deklarują w obecnym czasie i przewidują w przyszłości większą liczbę stresorów aniżeli młodzi dorośli z Polski. U badanej młodzieży z Polski i Ukrainy zaobserwowano optymistyczne podejście do przyszłości osobistej. Młodzi dorośli z Ukrainy byli więcej przekonani w optymistycznych postawach wobec przyszłości osobistej w porównaniu z młodymi dorosłymi z Polski, którzy z kolei byli bardziej zapobiegawcze przy planowaniu przyszłości.

Słowa kluczowe: *społeczeństwo ryzyka, młodzi dorośli, wizja przyszłości, analiza porównawcza młodych Polaków i Ukraińców*

Uzasadnienie wyboru tematu. Wysoki poziom poczucia niepewności jest jednym z następstw transformacji. Dynamiczne przemiany, towarzyszące między innymi kryzysom ekonomicznym, gospodarczym czy społecznym wyzwalają nasilone poczucie utraty bezpieczeństwa. Myślenie o tym, jak poradzić sobie z postrzeganą niepewnością, wywiera wpływ na ocenę jakości życia we wszystkich jego obszarach. Sytuacja taka prowadzi z jednej strony do odczuwania silnego stresu, z drugiej zaś wyzwalać może zaradcze mechanizmy adaptacyjne, ułatwiające dostosowywanie się do zachodzących zmian.

Społeczeństwo ryzyka jest zarówno skutkiem, jaki częścią rozwoju społeczeństwa industrialnego. Wiąże się z utratą poczucia bezpieczeństwa, w wyniku zwiększenia zagrożeń środowiskowych, wywoływanych rozwojem współczesnej nauki, techniki i przemysłu. Jak wskazuje niemiecki socjolog, Ulrich Beck (2002) istotną cechą społeczeństwa transformującego się jest pozyskiwanie i rozpowszechnianie wiedzy o formach ryzyka, w czym istotną rolę odgrywają media.

Żyjąc w społeczeństwie, gdzie zmiany stają się wydarzeniami codziennymi i zachodzą bardzo często, młodzi ludzie są zaadaptowani do takich warunków, jest to nich naturalne środowisko życia. Młodość jest okresem, kiedy poszukiwanie zmian i podejmowanie ryzyko jest sposobem sprawdzania samych siebie i poczucia lub braku zadowolenia [6].

Obecnie wśród badaczy dominują dwa skrajne stanowiska dotyczące przyszłości obecnego młodego pokolenia. Pesymistyczny, opisujący je jako pasywne, skupione wyłącznie na zachowaniu swojej przestrzeni osobistej i społecznej [17]. Oraz optymistyczny, który wskazuje na twórcze podejście do życia, stawianie sobie i innym dużych wymagań oraz dążenie do osiągnięcia celów życiowych bez względu na zaistniałe przeszkody.

Jedną z głównych podstaw dobrostanu psychologicznego oraz uwarunkowań przyszłego rozwoju jest wizja przyszłości [22]. W naturze człowieka leży planowanie przyszłości, gdyż zapewnia mu to poczucie pewności jutra.

Zdaniem wielu badaczy **wartości człowieka** [25; 19; 5; 16] **siła więzi z innymi** [24; 28; 9; 18], **siła związku z miejscem** [2; 26; 14; 17], mogą w znacznym stopniu modyfikować ogólny dobrostan i poczucie optymizmu życiowego a także wizje przyszłości osobistej u młodych ludzi w społeczeństwie ryzyka.

Cel pracy. Celem przyjętym w prezentowanej pracy jest **charakterystyka porównawcza wyobrażeń i planów dotyczących własnej przyszłości młodych Polaków i Ukraińców w sytuacji społeczeństwa ryzyka.**

W oparciu o przyjęte założenia teoretyczne za główny problem badawczy niniejszej pracy przyjęto określenie sposobów odbierania przez młodych ludzi otaczającej rzeczywistości społeczeństwa ryzyka. Skoncentrowano się przede wszystkim na próbie znalezienia odpowiedzi na pytanie **jak młodzi ludzie wyobrażają sobie i planują swoją przyszłość w społeczeństwie ryzyka?**

Badania były prowadzone od maja do września 2008 roku i objęły pracujących i studiujących obywateli Polski – mieszkańców Lublina i obywateli Ukrainy – Lwowa. W badaniach wzięło udział łącznie 250 osób z obu krajów. Badania miały charakter anonimowy. Prowadzone były grupowo i indywidualnie.

Badania prowadzone w grupach 20–30 osobowych trwały około półtorej godziny. Badania o charakterze indywidualnym zajmowały godzinę. Badani z Polski to osoby studiujące na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej, z wydziału Chemii (chemia środków bioaktywnych i kosmetyków), Politologii (stosunki międzynarodowe), Pedagogiki i Psychologii (psychologia) oraz Humanistycznego (slawistyka). Do grupy

osób pracujących włączono słuchaczy studiów podyplomowych UMCS oraz losowo dobrane osoby.

Druga badana grupa objęła studentów Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. I. Franki, z wydziału Chemii (chemia nieorganiczna i analityczna), Filozofii (psychologia) oraz Matematyki (matematyka stosowana). Grupa badanych pracujących składała się z losowo dobranych osób.

Metody i narzędzia badawcze.

1. Do pomiaru percepcji zmian wykorzystano zmodyfikowane narzędzie Thomasa H. Holmesa i Richarda H. Rahe [12] (*The Social Readjustment Rating Scale*). Wyselekcjonowane zostały 43 takie wydarzenia, które są oceniane, w jakim stopniu każde z tych wydarzeń mogło dotyczyć sytuacji życiowej. Spośród nich wybrano 16 takich, które w największym stopniu związane są ze zmianami w pracy lub miejsca zamieszkania. Osoby badane mają ocenić czy poszczególne wydarzenia zdarzyły im się w tym roku, a następnie czy zdarzą się w ciągu następnego roku.

2. Do oceny życia w kontekście perspektywy czasowej wykorzystano narzędzie znane jako „*drabina Cantrila*” (*Cantril's self-anchoring ladder*) [13;4]. Narzędzie jest standardowo stosowane do pomiaru satysfakcji z życia na osi czasu, ma graficzną postać drabiny z 11 szczeblami, przy czym najniższy szczebel opisany jest jako „najgorsze możliwe życie”, a najwyższy – jako „najlepsze możliwe życie”. Badany proszony jest o znaczenie trzech punktów na szczeblach drabiny odpowiadających jego życiu (a) pięć lat temu, (b) obecnie, (c) za pięć lat. Możliwe do uzyskania wyniki wahały się od 1 do 11.

3. Wizję przyszłości zbadano za pomocą autorskiego narzędzia, skonstruowanego na potrzeby prowadzonych badań. Narzędzie służyło do pomiaru postaw badanych wobec ich przyszłości w różnych konkretnych obszarach życia. Metoda została oparta na koncepcji postawy Martina Fishbeina i Icka Ajzena [7], zgodnie, z którą postawa wobec jakiegoś obiektu definiowana jest jako suma iloczynów użyteczności oraz prawdopodobieństw (wag) różnych atrybutów danego obiektu.

W przypadku obecnego narzędzia obiektem była „wizja przyszłości”, a jej atrybutami 25 różnych możliwych zdarzeń życiowych. Badany proszony był o ocenienie każdego zdarzenia na skali od 0 do 10, a następnie o oszacowanie prawdopodobieństwa (od 0 do 10), z jakim każde z tych zdarzeń wydarzy mu się w przyszłości. Dodatkowo pytano badanego o okres, w jakim oczekuje on wystąpienia danego zdarzenia (1–2 lat, do 5 lat, do 10 lat).

4. *Kapitał społeczny* mierzono zmodyfikowaną wersją narzędzia skonstruowanego przez Toma Snijdersa, opracowaną przez Rafała Styłę [21] (*Kwestionariusz do Pomiaru Indywidualnego Kapitału Społecznego (KPIKS)*) - wstępna propozycja oparta na idei generatora zasobów Toma Snijdersa (Resource Generator). Narzędzie to oparte jest na koncepcji kapitału społecznego jako „zasobu”. Wykorzystane w pracy narzędzie składało się z 20 pozycji opisujące różne zasoby. Osoba badana proszona była o określenie jak dobrze zna osobę dysponującą określonym zasobem na skali od 0 (nie znam takiej osoby) do 4 (znam taką osobę bardzo dobrze). Miarą kapitału społecznego była średnia z wszystkich pozycji skali.

5. *Związek emocjonalny z miejscem zamieszkania* (przywiązanie do miejsca zamieszkania) badano przy pomocy narzędzia *Skala stosunku do miejsca* skonstruowanego przez Marię Lewicką [14]. Narzędzie składa się z 12 pozycji opisujących różne rodzaje emocji i odczuć wobec miejsca swojego zamieszkania (np. jestem dumny z tego miejsca, tęsknie, gdy długo mnie nie ma, czuje się tu bezpiecznie versus chciałbym się stąd wyprowadzić, czuje się tu obco). Badany oznacza na 5-stopniowej skali stopień, w jakim dane twierdzenie pasuje do jego odczuć względem danego miejsca.

6. *Wartości, jako orientacje i przekonania życiowe* badano za pomocą *40-pozycyjnej metody Shaloma Schwartza (Kwestionariusz Portrety)* (*The Portrait Values Questionnaire (PVQ)*) [20]. Badani zostali poproszeni o przeczytanie 40 dwuzdaniowych portretów osoby reprezentującej jedna z dziesięciu wartości (konformizm, tradycja, bezpieczeństwo, życzliwość, uniwersalizm, samosterowność, stymulacja, hedonizm, osiągnięcia, władza) oraz o określenie na skali od 1 do 6 stopnia w jakim ten opis pasuje do osoby badanej.

Konfliktowość lub zgodność wartości S. Schwartz grupuje w dwóch ortogonalnych wymiarach: (1) umacnianie Ja – przekraczanie granic Ja; (2) otwartość na zmiany – postawa zachowawcza [20].

Wyniki przeprowadzonych badań.

Percepcja zmian dotyczących teraźniejszości i przyszłości przez młodych Polaków i Ukraińców.

Na podstawie problemu badawczego **założono, że istnieją istotne różnice w sposobie percypowania zmian dotyczących teraźniejszości i przyszłości przez młodych Polaków i Ukraińców.**

Wyniki przeprowadzonej analizy dla grupy studentów pokazują, że wszyscy badani studenci oczekują większej liczby zmian w przyszłości aniżeli w bieżącym roku: analiza wariancji 2 (narodowość: Polska vs. Ukraińska) x 2 (perspektywa czasowa: obecny vs. przyszły

rok) przeprowadzona dla grupy studentów wykazała wysoką miarę wpływu perspektywy czasowej na liczbę deklarowanych stresorów, $F(1,197) = 59,63$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,232$, przy czym studenci ukraińscy oczekiwali większej liczby zmian niż studenci polscy: efekt główny (wysoka miara wpływu) zmiennej narodowość na liczbę deklarowanych stresorów w teraźniejszości i przyszłości, $F(1,197) = 10,12$, $p = 0,002$; $\eta^2 = 0,049$. Również narodowość (Polska vs. Ukraińska) i czas (bieżący vs przyszły rok) pokazywały, że różnica między studentami polskimi i ukraińskimi była większa przy ocenianiu zmian przyszłych niż bieżących: śladowy efekt (miara wpływu) interakcji narodowość x perspektywa czasowa, $F(1,197) = 3,29$, $p = 0,007$; $\eta^2 = 0,016$.

Zatem można stwierdzić, że na poziomie statystycznie istotnym studenci z Ukrainy deklarowali większą liczbę wydarzeń związanych z percepcją zmian aniżeli studenci z Polski. Ponadto studenci ukraińscy oczekiwali większej liczby zmian w przyszłości niż w bieżącym okresie.

Wyniki przeprowadzonej analizy dla grupy studentów i dla grupy osób pracujących pokazują, że wszyscy badani z Ukrainy w porównaniu do badanych z Polski, oczekują większej liczby zmian w przyszłości: istotna różnica między studentami ($M = 6,15$; $SD = 4,33$ – Ukraińcy; $M = 4,51$; $SD = 3,67$ – Polacy; $t = -2,87$, $p = 0,004$) i osobami pracującymi ($M = 6,18$; $SD = 4,06$ – Ukraińcy; $M = 3,33$; $SD = 3,08$ – Polacy; $t = -2,79$, $p = 0,01$), przy braku istotnych różnic w spostrzeganiu zmian zachodzących w roku prowadzenia badań. Badani z Ukrainy przewidywali pojawienie się większej liczby zmian w przyszłości.

Na podstawie uzyskanych wyników należy przyjąć hipotezę, zakładającą istnienie między badanymi Polakami i Ukraińcami statystycznie istotnych różnic w sposobie percypowania zmian dotyczących teraźniejszości i przyszłości. Dane ilościowe pokazują, że osoby badane z Ukrainy (studiujące i pracujące) przewidują w przyszłości większą liczbę zmian aniżeli młodzi z Polski.

Perspektywa czasowa a poziom zadowolenia z życia badanych Polaków i Ukraińców

Kolejne z postawionych pytań problemowych dotyczyło oceny różnic w poziomie zadowolenia z życia Polaków i Ukraińców w kontekście perspektywy czasowej (Czy poziom zadowolenia z życia w kontekście perspektywy czasowej jest różny u młodych Polaków i Ukraińców?). Hipotetycznie przyjęto, że poziom zadowolenia z życia w kontekście perspektywy czasowej jest różny u młodych Polaków i Ukraińców.

Uzyskane wyniki pokazują, że przyszłość została oceniona zarówno przez Polaków ($M = 9,33$), jak i Ukraińców ($M = 9,71$) jako bardziej

pozytywna niż teraźniejszość (Ukraińcy: $M = 7,19$; Polacy: $M = 7,17$). Z kolei teraźniejszość była oceniana bardziej pozytywnie niż przeszłość (Ukraińcy: $M = 5,97$; Polacy: $M = 5,55$) zarówno przez Polaków, jak i Ukraińców. Jediną różnicę między obiema narodowościami zaobserwowano w zakresie oceny przyszłości: Ukraińcy okazali się istotnie bardziej optymistyczni aniżeli Polacy (Ukraińcy: $M = 9,71$; $SD = 1,24$; Polacy: $M = 9,33$; $SD = 1,53$; $t = -2,12$; $p = 0,035$). Przeprowadzona analiza ujawniła bardzo silny wpływ (efekt główny) *perspektywy czasowej* przy ocenianiu *poziomu zadowolenia z życia*, znany jako „złudzenie postępu” [4]: przyszłość jawiła się badanym jako bardziej pozytywna niż teraźniejszość, a ta z kolei była oceniana bardziej pozytywnie niż przeszłość.

Na podstawie uzyskanych wyników i przeprowadzonych analiz należy odrzucić hipotezę, zakładającą, iż poziom zadowolenia z życia w kontekście perspektywy czasowej jest różny u młodych Polaków i Ukraińców. Na ogół obie grupy narodowościowe wykazywały podobny poziom zadowolenia z życia zarówno w przeszłości, jak i w teraźniejszości. W badanych grupach stwierdzono wprawdzie wyższy poziom optymizmu w odniesieniu do wydarzeń przyszłych niż obecnych i przeszłych, jednak różnica dotyczyła jednego tylko aspektu: Ukraińcy byli bardziej optymistyczni przy ocenianiu poziomu zadowolenia z życia w odległej perspektywie przyszłości w porównaniu z Polakami.

Charakterystyka postaw związanych z wizją przyszłości u badanych z Polski i Ukrainy

W celu uzyskania odpowiedzi na trzecie z postawionych pytań problemowych (Czy istnieją statystycznie istotne różnice między młodymi Polakami i Ukraińcami w zakresie postaw względem własnej przyszłości?) przeprowadzono badanie z zastosowaniem Skali Wizji Przyszłości, zawierającej zestaw pozytywnych i negatywnych wydarzeń, ocenianych dwukrotnie z uwagą na ich wartość (pozytywną lub negatywną) dla osoby badanej oraz z uwzględnieniem prawdopodobieństwa ich wystąpienia. Osoby badane określały samodzielnie perspektywę czasową, w jakiej rozpatrują określone zdarzenie (w ciągu dwóch najbliższych lat, w ciągu 5 lat, w ciągu 10 lat). Hipotetycznie założono możliwość wystąpienia statystycznie istotnych różnic między Polakami i Ukraińcami w zakresie postaw względem własnej przyszłości.

Analiza wyników wskazuje na występowanie różnic między młodymi z Polski i Ukrainy. O ile planowanie przyszłości w perspektywie pięciu lat było wyraźniej zaznaczone w grupie ukraińskiej (69,6%) niż polskiej (55,9%), to w dłuższej perspektywie czasowej (10 lat) wyraźnie

dominuje skłonność do planowania przyszłości przez młodych Polaków (33,3%) w porównaniu do badanych z Ukrainy (15,7%). Badani Polacy częściej posługiwali się dłuższą perspektywą czasową niż Ukraińcy, $\chi^2(2, N = 213) = 8,90, p < 0,05; \eta^2 = 0,179$.

Przeprowadzone analizy stanowią potwierdzenie założenia o istnieniu statystycznie istotnych różnic między Polakami i Ukraińcami w zakresie postaw względem własnej przyszłości. Planowanie przyszłości w perspektywie pięciu lat było wyraźniej zaznaczone w grupie ukraińskiej niż polskiej, przy czym w dłuższej perspektywie czasowej (10 lat) wyraźnie dominuje skłonność do planowania przyszłości przez młodych Polaków.

Wizja przyszłości jako czynnik różnicujący postawy badanych wobec przyszłości osobistej

W celu udzielenia odpowiedzi na pytanie, dotyczące ustalenia czynników różnicujących postawy wobec przyszłości osobistej, przeprowadzono analizę zdarzeń dotyczących wizji przyszłości (Jakie są różnice w ocenach zdarzeń, dotyczących wizji własnej przyszłości, między badanymi z Polski i Ukrainy?). Przyjęto, że eksploracyjny charakter pytania nie wymaga stawiania hipotez.

Opierając się na założeniach o dwóch motywacyjnych i wartościujących systemach człowieka: społecznym i indywidualnym [10; 27; 1; 8] iloczyny zdarzeń z przyszłości zostały pogrupowane następująco: indywidualne pozytywne i negatywne iloczyny oraz społeczne pozytywne i negatywne iloczyny zdarzeń z przyszłości. W celu obliczenia indywidualnych pozytywnych i negatywnych iloczynów oraz społecznych pozytywnych i negatywnych iloczynów zdarzeń z przyszłości wykorzystano ogólne wskaźniki SEU (iloczyny użyteczności (wartości – oceny pozytywnej czy negatywnej) oraz prawdopodobieństw (niskie bądź wysokie prawdopodobieństwo zajścia) przypisanych 25 zdarzeniom [*iloczyn oceny w skali od 1 – bardzo negatywne wydarzenie do 10 – bardzo pozytywne wydarzenie i prawdopodobieństwa wystąpienia w skali od 1 – bardzo nieprawdopodobne wydarzenie (pewność, że nie wydarzy się w moim życiu osobistym) do 10 – bardzo prawdopodobne wydarzenie (pewność, że wydarzy się w moim życiu osobistym)*]) wymienionym w Skali Wizja Przyszłości (iloczyn użyteczności także wskaźnik SEU – ‘*subjectively expected utility*’).

Do indywidualnych pozytywnych iloczynów wchodziły następujące przyszłe wydarzenia: *ciekawe życie, przyjemności osobiste, dobra praca, dobry stan zdrowia, posiadania własnego mieszkania, zajmowanie stanowiska kierowniczego, bogactwo, bycie znanym, zazdrość innych ludzi*. Z kolei iloczyny społeczne pozytywne obejmowały: *szczęśliwą rodzinę i przyjaciół*.

Do indywidualnych negatywnych iloczynów włączono: *emigrację z kraju, nieudaną pracę, zmianę pracy, nielubiane mieszkanie, trudności w materialnym poradzeniu sobie, kłopoty zdrowotne, bezrobocie, długi*. Społeczne negatywne iloczyny zaś składały się z *samotności, nieudanego życia rodzinnego, rozwodu*.

W celu odpowiedzi na pytanie 3a (jakie są różnice w ocenach zdarzeń, dotyczących wizji własnej przyszłości, między badanymi z Polski i Ukrainy?) porównano badanych pod względem wymienionych czterech podgrup iloczynów wydarzeń z przyszłości (indywidualne: pozytywne i negatywne, społeczne: pozytywne i negatywne).

Istotnie statystycznie różnice między młodymi z Polski i Ukrainy istniały na poziomach pozytywnych zdarzeń społecznych (Ukraińcy: $M = 76,3$, $SD = 19,33$; Polacy: $M = 69,12$; $SD = 19,08$; $t = -2,92$; $p = 0,04$) i pozytywnych zdarzeń indywidualnych (Ukraińcy: $M = 56,62$, $SD = 18,45$; Polacy: $M = 50,85$; $SD = 16,44$; $t = -2,55$; $p = 0,01$) oraz na poziomie indywidualnych negatywnych iloczynów (Ukraińcy: $M = 7,67$, $SD = 6,9$; Polacy: $M = 5,61$; $SD = 5,75$; $t = -2,6$; $p = 0,01$). U młodych osób badanych z Ukrainy były wyższe wskaźniki wymienionych wskaźników iloczynów.

Zgodnie z założeniami teoretycznymi Tory'ego Higginsa [11] o motywacyjnym dwudzielnym podziale sposobów oceniania możliwych przyszłych zdarzeń życiowych na: promowanie (doświadczania zdarzeń pozytywnych) oraz zapobieganie (unikanie zdarzeń negatywnych) przewidywane wydarzenia z przyszłości pogrupowano w dwa wyżej opisane rodzaje optymizmu – promowanie i zapobieganie. Miarą pierwszego (czyli promowania) uczyniono liczbę zdarzeń, które badany ocenił pozytywnie i którym równocześnie przypisał prawdopodobieństwo powyżej średniego, miarą drugiego (zapobiegania) – liczbę zdarzeń ocenionych negatywnie, którym równocześnie przypisano prawdopodobieństwo średnie lub poniżej średniego (5 lub niżej). Wyodrębniono też dwa dodatkowe wskaźniki pesymistyczne, nazwane „promowaniem nieudanym” (liczba zdarzeń pozytywnie ocenionych ale traktowanych jako nieprawdopodobne) oraz „zapobieganiem nieudanym” (liczba zdarzeń negatywnych traktowanych jako prawdopodobne).

Uzyskane wyniki pokazują, że zarówno wśród badanych respondentów z Polski, jak i Ukrainy, zapobieganie okazało się częstsze niż promowanie.

Porównanie badanych grup wykazało jednak, że młodzi Ukraińcy koncentrowali się w większym stopniu na „promowaniu” (Ukraińcy: $M = 9,16$, $SD = 3,35$; Polacy: $M = 8,01$; $SD = 2,94$; $t = 2,89$; $p = 0,01$), podczas gdy w grupie Polaków dominowała „prewencyjność” (statystycznie

wyższe wskaźniki Zapobiegania) (Polacy: $M = 12,86$; $SD = 2,35$; Ukraińcy: $M = 12,02$, $SD = 2,55$; $t = -2,69$; $p = 0,01$).

W oparciu o przeprowadzone analizy statystyczne i jakościowe ustalone zostały różnice w ocenie swej przyszłości między młodymi osobami badanymi z Polski i Ukrainy (co umożliwiła uzyskanie odpowiedzi na pytanie: jakie są różnice w ocenach zdarzeń, dotyczących wizji własnej przyszłości, między badanymi z Polski i Ukrainy?).

Młodzi Polacy byli bardziej optymistyczni, jeśli idzie o szanse uniknięcia zdarzeń negatywnych, związanych z niepowodzeniami finansowymi i w życiu zawodowym oraz częstymi zmianami pracy. Można zatem stwierdzić, że badani Polacy uważali, że w ich przyszłości wydarzy się mniej indywidualnych i społecznych zdarzeń niepewnych i negatywnych w porównaniu z osobami z Ukrainy. Ukraińcy byli jednak częściej optymistycznie nastawieni wobec przyszłości osobistej w porównaniu do badanych z Polski. Dotyczyło to utworzenia rodziny, sukcesów zawodowych, posiadania wysokiej pozycji społecznej oraz uzyskania dóbr materialnych. Wykazywali też skłonność do stosowania strategii „promowania”, podczas gdy w grupie Polaków dominowała „zapobiegawczość”.

Predyktory sposobów oceniania przyszłości osobistej

Kolejnym etapem przyjętych analiz było, wynikające z założeń pytania problemowego, ustalenie predyktorów sposobów oceniania przyszłości osobistej (Jakie są predyktory sposobów oceniania przyszłości osobistej w kontekście miejsca zamieszkania?). Pomiaru wskaźników dokonano z wykorzystaniem drabiny Cantrila i skali Wizja przyszłości. Przyjęto, że otwarty, eksploracyjny charakter pytania nie wymaga stawiania hipotez.

Analizę pytania o predyktorach sposobów oceniania przyszłości osobistej w kontekście miejsca zamieszkania przeprowadzono przy pomocy analizy ścieżek, co daje możliwość odzwierciedlenia ścieżek zależności pomiędzy zmiennymi i przeanalizowania możliwych związków między zmiennymi oraz określenia znaczeń poszczególnych zmiennych.

Dla osób badanych z Ukrainy przy znaczeniu wskaźników statystycznych – $\text{Chi}^2 = 0,522$, $df = 4$, $p = 0,971$; $\text{RMSEA} = 0,000$, $\text{NFI} = 0,984$. Wyznacznikiem ogólnego optymizmu wobec przyszłości było tu również wysokie prawdopodobieństwo występowania pozytywnych indywidualnych zdarzeń w przyszłości (miara związku z optymizmem ogólnym 0,32).

Na pewność pojawienia się zdarzeń indywidualnych pozytywnych wywierały wpływ kapitał społeczny pomostowy (miara związku

z pewnością pojawienia się zdarzeń pozytywnych 0,34), wartości otwartości na zmiany (miara związku z pewnością pojawienia się zdarzeń pozytywnych 0,17) oraz w mniejszym stopniu wartości wzmacniania Ja i pośrednio kapitał społeczny emocjonalny (miara związku z zespołem wartości wzmacniania Ja 0,14). Należy przy tym zaznaczyć, że wymienione zmienne wywierały wpływ na dobrostan psychologiczny w przyszłości pośrednio przez pewność wystąpienia zdarzeń indywidualnych pozytywnych.

W przypadku młodych osób badanych z Polski schemat wizji przyszłości (statystyczne wyniki potwierdzające trafność modelu: $\text{Chi}^2 = 1,03$, $\text{df} = 2$, $p = 0,598$; $\text{RMSEA} = 0,000$, $\text{NFI} = 0,987$) był nieco odmienny. Na ogólne optymistyczne nastawienie wobec przyszłości wpływały bezpośrednio: pewność wystąpienia zdarzeń pozytywnych (miara związku z optymizmem ogólnym 0,21), wartości otwartości na zmiany (miara związku z optymizmem ogólnym 0,17) oraz pomostowe zasoby kapitału społecznego (miara związku z optymizmem ogólnym 0,21). Poprzez (pośrednio) wiarygodność indywidualnych pozytywnych zdarzeń w przyszłości, na optymizm ogólny (psychologiczny dobrostan w przyszłości) wpływały zespół wartości wzmacniania Ja (miara związku z indywidualnymi pozytywnymi zdarzeniami w przyszłości -0,29), kapitał społeczny pomostowy (miara związku z indywidualnymi pozytywnymi zdarzeniami w przyszłości 0,19) i emocjonalny (miara związku z indywidualnymi pozytywnymi zdarzeniami w przyszłości 0,2) oraz wartości konserwatywne (miara związku z indywidualnymi pozytywnymi zdarzeniami w przyszłości 0,25). Kapitał społeczny emocjonalny był również związany z wartościami otwartości na zmiany (miara związku 0,15).

Przeprowadzone analizy pozwalają stwierdzić, że osoby badane z Polski i Ukrainy łączyły optymistyczne strategie wobec przyszłości z odmiennymi wskaźnikami (predyktorami).

Wyznacznikiem ogólnego optymizmu wobec przyszłości dla osób badanych z Ukrainy (odpowiednio do wyników analiz ścieżkowych) wobec przyszłości było wysokie prawdopodobieństwo występowania pozytywnych indywidualnych zdarzeń w przyszłości. Na pewność pojawienia się zdarzeń pozytywnych wywierały wpływ kapitał społeczny instrumentalny, wartości otwartości na zmiany oraz w mniejszym stopniu wartości wzmacniania Ja pośrednio przez nich kapitał społeczny emocjonalny.

W przypadku młodych Polaków schemat wizji przyszłości był nieco odmienny od Ukrainy (odpowiednio do wyników analiz ścieżkowych). Na ogólne optymistyczne nastawienie wobec przyszłości wpływały

bezpośrednio: pewność wystąpienia zdarzeń pozytywnych, wartości otwartości na zmiany oraz instrumentalne zasoby kapitału społecznego. Poprzez (pośrednio) wiarygodność indywidualnych pozytywnych zdarzeń w przyszłości, na optymizm ogólny (psychologiczny dobrostan w przyszłości) wpływały zespół wartości wzmacniania Ja, kapitał społeczny instrumentalny i emocjonalny oraz wartości konserwatywne.

Wnioski końcowe. Uzyskane wyniki wskazują na występowanie pewnych prawidłowości, które zostaną zaprezentowane w kolejnych punktach:

1. W efekcie prowadzonych analiz stwierdzono istnienie między badanymi Polakami i Ukraincami statystycznie istotnych różnic w sposobie percypowania zmian dotyczących teraźniejszości i przyszłości. Dane ilościowe pokazują, że osoby badane z Ukrainy zarówno studiujące, jak i pracujące, deklarują w obecnym czasie i przewidują w przyszłości większą liczbę zmian aniżeli młodzi dorośli z Polski.

2. Odrzucono założenie o różnicach w poziomie zadowolenia z życia w kontekście perspektywy czasowej ze względu na narodowość. Na ogół obie grupy wykazywały podobny poziom zadowolenia z życia zarówno w przeszłości, jak i w teraźniejszości. W badanych grupach stwierdzono wprawdzie wyższy poziom optymizmu w odniesieniu do wydarzeń przyszłych niż obecnych i przeszłych, jednak różnica dotyczyła jednego tylko aspektu: Ukraińcy byli bardziej optymistyczni przy ocenianiu poziomu zadowolenia z życia w odległej perspektywie przyszłości w porównaniu z Polakami.

3. Wykazano istnienie statystycznie istotnych różnic między Polakami i Ukraincami w zakresie postaw względem własnej przyszłości. Planowanie przyszłości w perspektywie pięciu lat było wyraźniej zaznaczone w grupie ukraińskiej niż polskiej, przy czym w dłuższej perspektywie czasowej (10 lat) wyraźnie dominuje skłonność do planowania przyszłości przez młodych Polaków. Młodzi Polacy byli bowiem bardziej optymistyczni, jeśli idzie o szanse uniknięcia zdarzeń negatywnych. Ukraińcy byli jednak częściej optymistycznie nastawieni wobec przyszłości osobistej w porównaniu do badanych z Polski.

Ogólnym wynikiem przeprowadzonych analiz jest konkluzja, że badani zarówno z Polski, jak i z Ukrainy byli optymistycznie nastawieni wobec przyszłości osobistej w sytuacji społeczeństwa ryzyka.

1. Abele, A. E., Cuddy, A. J. C., Judd, Ch. M., Yzerbyt, V. Y. Fundamental dimensions of social judgment. *European Journal of Social Psychology* 38. – 2008. – Pp. 1–6.

2. Aguilar, D. Identity and daily space in two municipalities in Mexico city. *Environmental & Behavior*, 34. 2002, – Pp. 111–122.
3. Beck, U. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage. 2002, – 458p.
4. Czapiński, J. Ekonomiczne przesłanki i efekty dobrostanu psychicznego. W: T. Tyszka (red.), *Psychologia ekonomiczna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. – 2004. – Ss. 192–242.
5. Denscombe, M. Personal health and the social psychology of risk taking. *Health Educ. Res.* (1993) 8 (4). 1993, – Pp. 505–517.
6. Erikson, E. The problem of ego identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 4. – 1956. – Pp. 56–121.
7. Fishbein, M., & Ajzen, I. *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. MA: Addison-Wesley. ISBN-13: 978-0201020892. – 1975. – 236 p.
8. Frimer, J. A., Walker, L. J., Dunlop, W. L., Lee, B. H., & Riches, A. The integration of agency and communion in moral personality: Evidence of enlightened self-interest. *Journal of personality and social psychology*, 101(1). – 2011. – Pp.132–149.
9. Harpham, T., Grant, E., & Thomas, E. Measuring social capital within health surveys: key issues. *Health policy and planning*, 17(1). – 2002, – Pp. 106–111.
10. Helgeson, V. S., & Fritz, H. L. (). Unmitigated agency and unmitigated communion: Distinctions from agency and communion. *Journal of Research in Personality*, 33(2). – 1999. – Pp. 131–158.
11. Higgins, E. T. Beyond pleasure and pain. *American psychologist*, 52(12), 1997. – Pp. 22–28.
12. Holmes, T. H., & Rahe, R. H. The social readjustment rating scale. *Journal of psychosomatic research*, 11(2). – 1967. – Pp. 213–218.
13. Horley, J., & Lavery, J. J. The stability and sensitivity of subjective well-being measures. *Social Indicators Research*, 24(2). – 1991. – Pp. 113–122.
14. Lewicka, M. Architektura społeczeństwa obywatelskiego. O roli miejsca zamieszkania w budowaniu tożsamości lokalnej. W: U. Jakubowska, K. Skarżyńska (red.), *Demokracja w Polsce: Doświadczenie zmiany*. – Warszawa: Wydawnictwa Instytutu Psychologii PAN. – 2005. – S. 82–91.
15. Milligan, M. J. Interactional past and potential: The social construction of place attachment. *Symbolic interaction*, 21(1). – 1998. – Pp. 1–33.
16. Palich, L. E., & Ray Bagby, D. Using cognitive theory to explain entrepreneurial risk-taking: Challenging conventional wisdom. *Journal of business venturing*, 10(6). – 1995. – Pp. 425–438.
17. Petrykowski, P. O niezaspokojonym głodzie miejsca. W: R. Leppert, Z. Melonik, B. Wojtasik (red.) *Młodzież wobec nie gościnnej przyszłości*. – Wrocław, 2005. – Pp. 21–42.
18. Ramirez-Sanchez, S., & Pinkerton, E. The impact of resource scarcity on bonding and bridging social capital: the case of fishers' information-sharing networks in Loreto, BCS, Mexico. *Ecology and Society*, 14(1). – 2009. – Pp. 22–42.

19. Saunders, A., Strock, E., & Travlos, N. G. Ownership structure, deregulation, and bank risk taking. *The Journal of Finance*, 45(2). – 1990. – Pp. 643–654.
20. Schwartz, S. H., Bilsky, W. Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of personality and social psychology*, 58(5). 1990. – Pp. 878–894.
21. Styła R. Kwestionariusz do Pomiaru Indywidualnego Kapitału Społecznego (KPIKS) – wstępna propozycja oparta na idei generatora zasobów Toma Snijdersa. *Psychologia społeczna*, 1-2. 2009, – pp.67-77.
22. Sun, R. C., & Shek, D. T. Beliefs in the future as a positive youth development construct: A conceptual review. *The scientific world journal*. – 2012. – Pp. 12–20.
23. Van Der Gaag, M., & Snijders, T. A. A comparison of measures for individual social capital. In conference “Creation and returns of Social Capital” .2003, – Pp. 30–31.
24. Voicu, B. Social capital: bonding or bridging Europe. *EU Integration Process from EAST to EAST: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World*, Sibiu: Psihomedica. 2005, – pp.77-98.
25. Walesa, Cz. Podejmowanie ryzyka przez dzieci i młodzież. *Badania rozwojowe*. Lublin. – 1988. – 352 s.
26. Wiesenfeld, E., & Giuliani, F. Sustainable development and identity in two Venezuelan communities. *Environment and behavior*, 34(1). 2002, – Pp. 81–96.
27. Wojciszke, B., Abele, A.E. Agency and Communion from the perspective of self versus others. *Journal of personality and social psychology*. Vol. 93. No. 5. – 2007. – Pp. 751–763.
28. Yuan, Y. C., & Gay, G. Homophily of Network Ties and Bonding and Bridging Social Capital in Computer Mediated Distributed Teams. *Journal of Computer Mediated Communication*, 11(4). – 2006. – Pp. 1062–1084.

Оришин Л. С. Молоді поляки та українці перед суспільством ризику

Висвітлено порівняльну характеристику молодих дорослих поляків та українців у суспільстві ризику в аспекті порівняльного аналізу уявлень і планів стосовно особистого майбутнього молодих осіб із двох сусідніх країн.

Результати досліджень свідчать про те, що досліджувані з України (ті, що навчаються, та ті, що працюють) декларують у теперішньому часі та передбачають у майбутньому більшу кількість стресових подій порівняно з молодими дорослими з Польщі.

У досліджуваній молоді з Польщі та України виявлено оптимістичний підхід у ставленні до особистого майбутнього. Молоді особи з України були більшою мірою переконані в оптимістичних налаштуваннях стосовно свого майбутнього порівняно з молодими особами з Польщі, котрі, своєю чергою, були більш превентивними у плануванні особистого майбутнього.

Ключові слова: суспільство ризику, молоді дорослі, бачення майбутнього, порівняльний аналіз молодих поляків та українців.

Орищин Л. С. Молодые поляки и украинцы перед обществом риска

Освещено сравнительную характеристику молодых взрослых поляков и украинцев в обществе риска в аспекте сравнительного анализа представлений и планов относительно личного будущего молодых людей из двух соседних стран.

Результаты исследований свидетельствуют о том, что исследуемые из Украины (обучающиеся и работающие) декларируют в настоящем и предусматривают в будущем большее количество стрессовых событий по сравнению с молодыми взрослыми из Польши.

В исследуемой молодежи из Польши и Украины выявлено оптимистичный подход в отношении к личному будущему. Молодые люди из Украины были в большей степени уверены в оптимистичных настройках относительно своего будущего по сравнению с молодыми людьми из Польши, которые в свою очередь были более превентивными в планировании личного будущего.

Ключевые слова: *общество риска, молодые взрослые, видение будущего, сравнительный анализ молодых поляков и украинцев.*

Oryshchyn L. S. Polish and Ukrainian Young Adults in risk society

The main purpose of this work is comparing analyze of Young Adults from Poland and Ukraine in risk society. This work describes future plans of Polish and Ukrainian Young Adults.

Main issues were based on previous studies about ways of evaluating and perceiving the risk society and depend on risk society – everyday stress life with consider related factors (social capital, place attachment and individual values) that modifying this evaluation and perception.

A cross-cultural analysis of research results carried in Poland (Lublin) included working people and students (N = 126) and in Ukraine (Lviv) included working people and students (N = 124). Major results included: Ukrainian respondents (students and working people) declared and predicted more stress events in their everyday life comparing to respondents from Poland; there were no differences in level of life satisfaction between respondents from Poland and Ukraine.

The both group evaluated their life in positive way; young Adults from Ukraine were more optimistic in their future planning. Polish respondents used to be more preventing about their future; future planning correlated with level of life satisfaction for Polish Young Adults. Plans for future correlated with individual values for both group of respondents and with social capital for Ukrainian Young Adults, and with place attachment for Polish respondents. Discussion and summary explained differences and similarities between Polish and Ukrainian Young Adults in future planning in risk society.

Key words: *risk society, young adults, future planning, comparing analyze Polish and Ukrainian respondents*

Стаття надійшла 5 листопада 2015 р.